

ASALAKLAR ÜZERİNE

Erol BÜYÜKMERİÇ*

Asalak (parazit), bir canlının içinde ya da üzerinde sürekli ya da geçici olarak, onun zararına yaşayan başka bir canlıdır.

Dünyada var olan türlü nitelikte ve biçimdeki sayısız asalaklar, alan bilimcilerce genel olarak üç öbekte bölümlendirilir; tek gözeli tinli (protozoonlar), solucanlar (helminthler) ve eklembacaklılar. Bunların kimileri çıplak gözle, kimileri ise ancak mikroskopla görülebilir. Son bilgilerden belli başlı asalak hastalıklarının dünyamızda şu anki görülme durumları şöyle:

Amöbiyaz: Dünyadaki insanların %10'u.

Giyardiyaz: Dünyada çoğunluğu çocuk olan 200 milyon insan.

Sıtma: Dünyada 400-900 milyon insan; yıllık ölüm 2-2.5 milyon.

Leişmanyoz: Dünyada 1,2 milyon insan.

Askaryaz: Dünyada 1 milyar insan.

Trikuryaz: Dünyada 750 milyon insan.

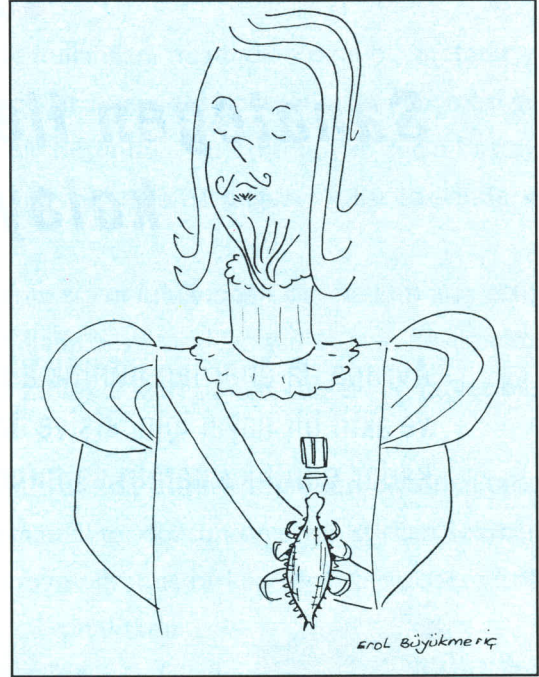
Şistozomiyaz: Dünyada yaklaşık 489 milyon insan; yıllık ölüm 20-50 milyon.

Üzgüsel (dramatik) olgulardan biri de bugün dünyada 4,5 milyar insanın asalak bulaşım-
lı olduğudur. Bu veri dizelgesi daha da uzatılabilir...

Asalakların sömürge olduğu onlara yakıştırılan addan bellidir. Onların kesinlikle var olmaları için doğaca her olanak sağlanmıştır. Üreme gizilgüçleri (potansiyeli) yüksek tutulmuştur. Çoğalmaları ve soylarını sürdürmeleri için kendilerine büyük fırsatlar yaratılmıştır.

Kendilerine sunulan bu eşsiz olanaklardan yararlanan asalaklar da işlevlerini yerine getirmişler, var oldukları zamandan bu yana büyük kitlesel insan ve hayvan kıyımları yapmışlardır.

Dünyada hiçbir bulaşıcı sayrılık (hastalık), vebadan (etkeni, pirelerin taşıdığı bir bakteri) daha çok yıkım yapmamıştır. Veba, Orta Asya kökenlidir. M.Ö. 10. yüzyıldan beri bilinen bu sayrılıkla ilgili tam olarak tanımlanan ilk geniş salgın, M.S. 542 yılında patlak vermiştir. Bu salgın altmış yıl sürmüştür ve yüz milyon insanın canını almıştır. Kara ölüm olarak bilinen bu hastalığın ikinci geniş salgını, 14. yüzyılda oluşmuş ve 100 milyonluk Avrupa nüfusunun yaklaşık %25'ini öldürmüştür, kentlerin yok olmasına neden olmuştur. 19. yüzyılın sonlarında geniş bir veba salgını daha olmuş ve on milyondan çok insan ölmüştür. Pire ile yapılan savaşımın, ona zorunlu olan bakterilerin yayılmasını da engellemiş, veba sorunu ancak böyle çözümlenebilmiştir.

* Türkiye Parazitoloji Derneği Üyesi,
Koruyucu Sağlık Dergisi Genel Yönetmeni,
Eskişehir Habitatı Sağlık Kozası Kolaylaştırıcısı

İnsanlığı kırıp geçiren bir asalak sayrılığı da (etkeni, anofel türü bir sivrisinek aracılığı ile bulaşan bir bakteri) sıtmadır. Sıtma, eski Mısırlılarca biliniyordu. Büyük bir uygarlığı simgeleyen piramitlerin yapımında çalışan yoksul tutsakların yalnızca firavunlardan değil asalaklardan da çok çektiği apaçık anlaşılıyor. Sıtmanın Eski Mezopotamya, Eti, Yunan gibi nice uygarlıkları çöktüren bir etmen olduğu varsayılır.

Tarih boyunca Anadolu'nun da üstüne bir karabasan gibi çöken sıtma, Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarında -onca yokluğa karşın coşkulu bir savaşım- tüm dünyayı şaşırtan büyük bir başarıyla yok edilmiştir. Ancak ne yazık ki son yıllarda -Cumhuriyetimizin 75. yıldönümünü görkemle kutladığımız şu sıralarda -sıtma, Güney ovalarımızda boy göstermeye başlamıştır.

Yine bir asalak sayrılığı olan tifus (etkeni, bitlerin taşıdığı bir bakteri grubu) insanlık tarihindeki savaşların nice yenilmez ordularını yok etmiştir. -1878 "93 savaşında" Türk askerlerinin savaşarak değil tifüsten kırılıp yok olduğu daha taptaze belleklerde-dir-. Bit en eski çağlardan beri bilinir. Eski Mısır'daki 5000 yıllık mumyalar üzerinde bugüne dek varlığını koruyan bit yumurtaları, asalığın yaşam direncinin ve geleceğe ulaşma tutkusunun şiddetini göstermektedir.

Avrupa ve Çinde 18. yüzyıla dek bit, yiğitlik ve soyluluk simgesi olarak varsayılmıştır. Dahası bu asalak, kimi toplumlarca kutsallaştırılmıştır. St. Thomas, öldürüldüğünde (M.S. 1170) giysilerinin bit içinde olması O'nun çok yüce bir eren olduğunun kanıtı olarak varsayılmıştır.

Bir mercek yapımcısı olan Hollandalı Antony Van Leuwenhoek'in (1632-1723) mikroskobu buluşuyla asalakların varlıkları, yaşam biçimleri, felsefeleri (!) belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Rastlantı bu ya Leuwenhoek'in mikroskopta coşkuyla izlediği olgulardan biri de kendi dışkısında gördüğü tek gözeli kamçılı bir asalaktı.

Sonradan -asalağı saptayan Lamb'l'a bağlayarak; 1859- Giardia Lamblia adı verilen bu asalığın, özellikle çocukların gelişmesini engellediği anlaşıldı.

Asalakların insanlığa ve diğer varlıklara ettikleri saymakla bitmez.

Bugün bile toplumumuz yüksek oranda (%25-40) asalak bulaşımıdır. Bunu bilim insanları söylüyor. Asalaksız bir dünyanın gerçekleşmesi için "Neler yapılması gerekir'e" gelince: Sorunun temel çözümü, "Toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve koruyucu sağlık uygulamalarının toplumun her kesimini kapsayacak biçimde yaşama geçirilmesi." zorunluluğunu gerektiriyor. Bu iki ereğe ulaşmak büyük bir olasılıkla tüm toplumca az gelişmişlikten kurtulduğumuz gün gerçekleşeceğe benziyor! Ya da başka bir söylemle; var olan ve yaratılan ulusal değerlerin paydasında ayrıksız tüm yurttaşların olduğunda....

KAYNAKLAR

1. G.Doğu Anadolu Projesini Tehdit Eden Parazit Hastalıkları (T.Parazitoloji Der. Y.)
2. Temel Tıbbi Parazitoloji (Prof. Dr. G. Saygı)
3. Protozoon Hastalıkları (Prof. Dr. A. Kuman, Doç. Dr. N. Altıntaş)
4. Ülker Tıp Terimleri Sözlüğü (Y. Doç. Dr.S. Ülker)